

НОВЕ УКРАЇНСЬКЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ МАКСИМА БОГДАНОВИЧА

Стаття-рецензія “Нове українське видання творів М.Богдановича” присвячена найповнішому в Україні зібранню творів літературної спадщини видатного білоруського письменника, який був тісно пов’язаний з Україною, писав на українські теми. Це нове видання з’явилося в 2002 році у Львові завдяки упорядникові й головному перекладачеві книги, поетові Роману Лубківському. У статті-рецензії дається загалом висока оцінка як перекладам творів Максима Богдановича (1891-1917), так і виданню в цілому.

Ключові слова: поезія, переклад, інтерпретація, культура.

Львівське видавництво “Світ” 2002 року випустило двотисячним накладом поважний том творів білоруського письменника Максима Богдановича (1891-1917) в українських перекладах — під назвою “Стратим-Лєбідь” [3]. Із понад трьохсот перекладів хіба вісім десятків належать іншим перекладачам, а то все переклав упорядник — Роман Лубківський. Щасливе поєднання: славетний майстер — класик білоруської літератури, майстерний український перекладач і... прекрасно здійснене видання — в новій, естетично привабливій серії “До джерел. — Ad Fontes”.

Був, до речі, й письменник-українець із таким прізвищем — Іполит Богданович (1743–1802), автор популярної колись поеми “Душенька”, — щоправда, “прописаний” у російській літературі.

Відомо немало письменників, які рано, у юному віці, пішли з життя, але щоби так потужно мистецьким талантом підперти свою націю, як Максим Богданович, котрий згорів на 26-му році, — таких одиниці. Важко прогнозувати, бо життя непередбачене, та, здається, якби судилось Богдановичу принаймні ще стільки літ, то мали б ми світового літературного генія. Лишити у 26 років такий багатий і високоякісний доробок: поезія, проза, публіцистика, літературна критика, — і то трьома мовами! При тім тематичний діапазон — від Біблії, від античності до Шевченка й Франка, українського козацтва і Галицької Русі, епіграфи — з італійської (Данте), французької (В.Гюго, П.Верлен), польської (Ф.Жиглінський), німецької (Г.Гейне), російської (О.Пушкін, А.Фет, В.Брюсов, О.Блок) літератур — та все мовою оригіналу, розмаїття форм і жанрів!

Слушно пише Лубківський у літературно-публіцистичному есеї під назвою “Білоруський Ікар” (вступна стаття до видання): “Добре почувається М.Богданович і в білому вірші, у верлібрі, у мініатюрі... Максим Богданович — князь у слові. Його володіння — обширні. Його влада — розумна і сильна. Його князювання необмежене, бо воно нікого не пригноблює. Навпаки: воно вселяє в душу силу, надію, красу”.

Про особливості душі Богдановича свідчить те, що, виростаючи в чужому, російському, оточенні, маючи звабну можливість стати успішним російським поетом, він усеціло присвятив себе рідній, упослідженій чужою імперією білоруській культурі. Спрацювали національні гени, як у нашого Т.Шевченка в Петербурзі: як не я, то хто!? Вітаючи з Ярославля новонароджений білоруський

журнал “Наша ніва”, двадцятирічний Богданович запитує, чи отримала редакція цикл його поезій “Стара спадщина», і повідомляє: «Він [цикл] увесь склався зі зразків давніших форм вірша, котрими я цікавився, маючи на увазі не тільки їхню красу, не тільки поліпшення версифікаторської спритності при роботі над ними, але бажаючи прищепити білоруській писемності набутки чужоземної поетичної праці, допомогти отримати їй більш європейський вигляд. Окрім того, фактом появи їх хотів я довести здатність нашої мови до найбільш суворих вимог віршованої форми...”.

Це писала людина, яка, доклавши чималих зусиль, самотужки вивчила білоруську мову. Юнак, що був свідомий правоти й корисності свого новаторства і хотів переламати безрадісне становище з білоруською мовою та літературою: “Я щиро бажав би, — зізнавався, — аби ці вірші мали деякий культурний вплив на наших поетів”.

І от саме з такою особистістю узявся ширше познайомити українського читача Роман Лубківський. Уже проблема вибору славно характеризує упорядника й головного перекладача.

Перед цим виданням український читач мав невелику збірку творів Богдановича “Лірика”, що вийшла 1967 р. в “дніпровській” серії “Перлини світової лірики” [2]. Із 117 перекладів Лубківському там належало 22. Можна лише уявити, яку велику перекладацьку роботу виконав Лубківський задля сьогодишнього видання. Не шкодував ні часу, ні зусиль, бо розумів важливість справи.

Колись, у листі до білоруського поета Максима Танка, він писав, маючи на увазі переклади Танкових поезій: “Нелегка, але вдячна ця справа. Отож щиро заздрю Я.Хелемському, що, перекладаючи Ваші поезії на російську мову, збагатився, як перекладач, відчув особливе перекладацьке щастя спілкування з Вашою поезією” [4]. Немає сумніву, що у роботі над перекладами з Богдановича Лубківський зазнав не тільки такого, а ще більшого щастя.

Книга “Стратим-Лебідь” складається з розділів “Поезія”, “Проза”, “Публіцистика”, “Літературно-критичні твори” і “Листи”. У передостанньому з цих розділів — три підрозділи: “Білоруська література”, “Українознавчі праці” і “Зарубіжне письменство”. Вдало Лубківський охрестив книгу — за назвою символічного твору, в основі якого лежить апокриф. Стратим-Лебідь — “гордий, дужий птах” — навіть під час всесвітнього потопу прагнув бути вільним, незалежним: не подався на ковчег Ноя, а, “міцний, смілий”, плавав по грізних, запінених хвилях. Та дрібне птаство, не маючи на водному просторі іншого опертя, зграєю наліло на гордого сміливця. Даремно на четвертий день, вибившись із сил, просив Стратим-Лебідь дати йому змогу «злетіть хоча б на годиноньку» — не послухала зграя, — і пішов гордий птах на дно. «Од усіх тепер потомки є, // Та нема одних лише — Стратимових». Дуже повчальна легенда — матеріал для серйозних роздумів.

За життя Богдановича вийшла хіба одна збірка його поезій — “Вінок” (“Вянок”. — Вільно, 1913). Лубківський упорядковував книгу “Стратим-Лебідь” за “Повним зібранням творів” (“Поўны збор твораў”) Богдановича в трьох томах, що вийшло в Мінську впродовж 1991-95 рр.

У Лубківського як поета й перекладача легке перо. Муза Богдановича йому близька духовно, і тут перекладалося з любов’ю.

Близька слов’янська мова сприяє дотриманню при перекладі більшості

рим, і Лубківський уміло використовує цю природну даність, проте не дотримується буквалізму рядка, бо це сковує, а дбає про загальну передачу змісту, настрою, суті. Як от — поезія “На чужині” (“На чужбині”).

В оригіналі:

*Навокала пышны цьвяты расцьвятаюць.
Маркотна бражу я меж их адиноч.
Аж бачу — мне сіняй галоўкай кивае
Наш родны цьвяточэк, прастой василёк.*

*“Здароў быў, зямляче!” — схиліўшись ў даліне,
Панура, нявясела шэпчэ ён мне.
“Успамянем жэ, дружэ, ў багатай чужбыне
А беднай далёкай сваей старане”**

У перекладі Лубківського:

*Ходжу серед квітів, — гарніших немає, —
Самотній, нудьсую між пишних квіток.
Голівкою сіньою, бачу, киває
Наш рідний, забутий всіма васильок.*

*“Земляче, здоров!” . Ледь помітний в долині,
Шепоче безрадісно, ніби зо сну:
“Мій друже, згадаймо в багатій чужині
Про бідну далеку свою сторону”.*

Дещо засміливо “вриваються” в Богдановичеву мініатюру перекладацькі компоненти “гарніших немає” (квітів), “забутий всіма”, “ніби зо сну” (васильок). Та якби зберіг перекладач буквалізм першого рядка — щось на зразок: “Навколо розкішні квітки розквітають”, — чи було б краще? Порівняймо риму в автора (“расцьвятаюць — киває”) та перекладача (“немає — киває”): де глибша? Та й на тлі означення “гарніших немає” (квітів) ще більш скромно виглядає “васильок”. Скромно, і все ж хвилююче, — бо це квітка батьківщини (згадаймо у Лесі Українки: “Для нас у ріднім краю навіть дим солодкий та коханий...”). А вже “забутий всіма” (васильок) невже не компенсує епітега “простой” (васильок)? Адже, яскравого, пишного не забувають, лише просте, звичайне. І “ніби зо сну” не дисонує щодо дієслова “шепоче” — прецінь, після сну голос лиш пробуджується. У всякому разі, видно співтворчість перекладача. І зберіг Лубківський білоруський колорит вірша, не українізуючи вживаної і в Україні назви “васильок”.

У попередньому українському виданні творів Богдановича (1967) вірш “На чужині” друкувався в перекладі В. Чабаненка. Там “васильок” — “волошка”. Але не тим той переклад не вдовольнив упорядника книги “Стратим-Лебідь”, а віддаленістю від оригіналу, недотриманістю перехресного римування у першій строфі тощо. Порівняймо з білоруським оригіналом та з перекладом Лубківського інтерпретацію Чабаненка:

* Під фототипією цього оригіналу — а книжка “Стратим-Лебідь” ілюстрована фотографіями, — на 26 сторінці, помилково вказано, що це “Автограф вірша М. Богдановича... в авторському перекладі російською (!) мовою”

*Круг мене на сонці квітки розкошують,
Ходжу поміж ними один в чужині,
Аж бачу — головою синя волошка
Із тіні привітно киває мені.*

*“Здоров був, земляче! — ледь чутно з долини
Шепоче до мене сирітка сумна. —
Згадаймо про бідну свою батьківщину...
Не мила багата мені чужина”.*

Чабаненко вводить деталі, яких немає в оригінальному тексті і які, певною мірою, міняють тональність твору: “на сонці”, “із тіні” (хай уже “привітно”, “сирітка”), та й не зовсім точно закінчує мініатюру. Переклад Лубківського через те значно кращий.

У двох-трьох строфах Богданович умів конденсувати дуже вагомий зміст — Лубківському-перекладачеві загалом вдалося передати цю особливість, сказати б, зі всією відповідністю, художністю й динамізмом. Однаково вправно він, як перекладач, попрацював над віршами серйозного і жартівливого плану, над сонетами, ронделями, пентаметрами, октавами, — творчість назавше молодого білоруського класика служить добрим “тренажем” для кожного іншомовного поета, який її перекладає.

У Богдановича сильна фольклорна традиція — і в стилі, і в образах (лісун, водяник, русалки). І Лубківський-поет, як відомо, полюбляє фольклористичну манеру. “А чолом, чолом, мої гостоньки, // Та збирайтеся на бесідоньку, // На розмовоньку в новій хатоньці...” — так плавно, як і в білоруському оригіналі, звучить в українському перекладі Р.Лубківського поезія “Бесідницька”.

Крім своїх, Лубківський у книзі “Стратим-Лебідь” умістив поетичні переклади М.Драй-Хмари (той здійснив перше в Україні видання поезій М.Богдановича — “Вінок”, 1929 — у своїх перекладах і з великою вступною статтею), Г.Кочура, Д.Павличка, Яра Славутича, І.Гнатюка, В.Лучука, О.Сенатович, В.Лазарука, І.Калинця — усього з півтора десятка перекладачів. Деякими наявними в українському виданні поезій Богдановича 1967 р. перекладами Лубківський — як уже видно з випадку із Чабаненковим перекладом вірша “На чужині” — не вдовольнився, й переклав відповідні твори сам. Це стосується поезій “Ян і мати”, “Переписувач”, майже всього циклу “Звуки Батьківщини” та інших творів. Мабуть, єдина із цих поезій, де він не виграв у перекладацькому змаганні, — це лірична мініатюра “Ніч”. І попередня інтерпретація цього твору — переклад І.Гнатюка, і теперішня — Лубківського однаково добрі, половина рядків у них цілком ідентичні. Тож конечної потреби в новому перекладі тут не було.

Лубківський переклав також усі, без винятку, Богдановичеві поетичні “заготовки”, фрагменти у розділі “З чорнових начерків”, хоча у “Змісті” книги в двох місцях прізвище перекладача забули вказати.

Розділ “Поезія” у книзі “Стратим-Лебідь” займає сто з лишком сторінок великого формату. А вся книга — з передмовою, коментарями і змістом — має 406 сторінок. У другій, значно більшій від поетичної частини книги — себто в усіх інших розділах — бачимо лише двох перекладачів: Романа Лубківського і Тетяну Кобржицьку. Це переклади з білоруської та російської. Власне, розділи “Проза”, “Публіцистика”, “Листи”, а також добірку “Білоруси про М.Богдановича”,

Р.Лубківський переклав сам. Т.Кобрицька допомогла йому перекладами у розділі “Літературно-критичні твори” — найбільше в підрозділі “Білоруська література”. Серед українознавчих праць Богдановича — такі, як: “Краса і сила. Спроба дослідження вірша Т.Шевченка”, “Іван Франко”, “В.Самійленко”, “Трицько Чупринка”, “Українське козацтво”, “Галицька Русь”, “Львів”, “Образи Галичини в художній літературі” та інші. Україну білоруський поет сердечно любив, тричі приїжджав до Чорного моря, помер у Ялті.

В одній з українських статей про Богдановича читаємо: “Він вивчав історію українського народу, багату народну творчість, був добре обізнаний з українською літературою. Ще в студентські роки майбутній поет вивчив українську мову, якою згодом писав навіть вірші та праці теоретичного характеру...” [5, 121].

Український народ, звичайно, глибоко вдячний Богдановичу, бо він у часи жорстокого імперського гніту, як слушно зазначає П.Охріменко, “гаряче доводив, що українці мають повне право на самостійний розвиток, що вони витворили багату і славу історію...” [1, 162].

Книга “Стратим-Лебідь” — видатне явище в історії українсько-білоруських літературних зв’язків. Узагалі значення творчості Богдановича не тільки літературне. Про це добре сказав Д.Павличко — його слова наведені у характеризованій книзі, в добірці “Українці про М.Богдановича”: “Максим Богданович дав віру білорусам в їхнє безсмертя, в їхнє державницьке, нарівні з усіма європейськими народами, творче життя. Таку ж віру зміцняв він і в українців, а тому цей великий поет білоруського народу заслуговує на особливу шану в середовищі не лише літературного, але політично зрілого, державницького українства”.

У книзі “Стратим-Лебідь” досить багаті 30-сторінкові примітки упорядника.

Велике було прагнення у Романа Лубківського дати одне з кращих у світі перекладних видань творів Максима Богдановича — і це, нівроку, йому вдалося.

У роботі над книгою Лубківському сприяли білоруські письменники — уже згадувана Тетяна Кобрицька, Вячеслав Рагойша та Сергій Панізнник. Дяка їм, дяка видавництву “Світ”, а також славному лікареві з Трускавки, Героеві України Володимирові Козьявкіну, який фінансово підтримав видання.

1. *Ахрыменка П.* Летаніс братэрства: Аб беларуска-ўкраінскіх фальклорных, літаратурных і тэатральных сувязях. — Мінск:, 1973. — 304 с.
2. *Богданович М.* Лірика. — К., 1967. — 172 с.
3. *Богданович М.* Стратим-Лебідь: Зібрання тв. / Упорядкування, передмова, примітки та наук. редагування Р.Лубківського. — Львів, 2002. — 407 с.
4. *Лубківський Р.* Дорога, заколисана житом / Лист до Максима Танка // Літ. Україна. — 1978. — 14 листопада.
5. *Пігуляк М.* Максим Богданович і Західна Україна // Рад. літ.-знавство. — 1964. — № 6. — С. 121-124.

Summary

This article-review “A new Ukrainian edition of M.Bohdanovych’s works” is dedicated to the most complete in Ukrainian collection of the literary heritage of this outstanding Bilorussian writer who was closely connected with Ukraine and wrote on Ukrainian topics. This new edition appeared in 2002 in L’viv thanks to the compiler and main translator of the book, poet Roman Lubkiv’s’kyi. In this article-review both the translations of the works of Maxim Bohdanovych (1891-1917) and the edition in general are, on the whole, highly evaluated.

Key words: poetry, translation, interpretation, culture.

Стаття надійшла до редколегії 28.09.2006